

16. Акофф Р. Планирование будущего корпорации / Р.Акофф. – М.: Прогресс, 1985. – 326с.

17. Чернишева О.М., Червякова В.В. Развитие предприятия: сущность, типы, стратегия // Управление развитием, №17(93) 2010, С.137-139

18. Федосин С. Г. Основы синергетики. Философия носителей / С. Г. Федосин. – М. : «Едиториал УРСС», 2003. - С. 55-56.

19. Воронков Д. К. Управление змінами на підприємстві: теорія і прикладні аспекти : [монографія] / Д. К. Воронков. – Х. : ВД «Інжек», 2010. – 340 с.

© Сита Є.В., 2017

2.5. Характеристика поняття «економічна безпека» як категорії

В сучасних умовах набувають все більшої актуальності наукові дослідження економічної безпеки. Незважаючи на те, що поняття «безпека» набуло поширення, у різних наукових сферах, комплексного висвітлення в науковій літературі його сущності та особливості не отримали.

Категорія «безпека» («securitas») в перекладі з латини означає безтурботність, недбалість, душевний спокій, вільність від страху, небезпеки, спокій, впевненість у собі [1, с. 583]. Н.Вебстер у «Тлумачному словнику англійської мови» наводить таке визначення безпеки («saferty» та «sucurity»), під яким розуміє «надійність, захищеність від будь-яких посягань» [2, с. 179]. Прадавні греки під поняттям «бути у безпеці» розуміли «володіти ситуацією». В перекладі з іврити «безпека» набуває декілька значень. У прямому сенсі «a'sfalh – твердий, непохитний, непорушний, міцний; ei'rh/nh – мир, спокій; swthri/a – порятунок, позбавлення, збереження, спасіння [3, с. 178].

На різних етапах розвитку світу економічна безпека як категорія відігравала значну роль у економічних системах країн, пройшовши при цьому тривалий шлях еволюційного розвитку з точки зору захисту людини до захисту держави від небезпек. Згадки про безпеку як категорію, зокрема економічну, зустрічались в лексиконі ще з античних часів. Загалом процес

започаткування і масового вживання терміну «безпека» можна розподілити на 7 етапів (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика етапів еволюції терміну «безпека»

Етапи	Характеристика
I етап. Античні часи до XII ст.	Термін «безпека», зокрема економічна розглядався з позиції необхідності забезпечення безпеки громадян
II етап. XII ст. до початку XVII ст.	З XII ст. цей термін входить до лексики і вживається з позиції захисту людини від небезпеки (отожднювалась з поліцією). В середині XIII ст. термін «безпека» виходить на з рівня особистого захисту людини на державний рівень
III етап. XVII-XVIII ст.	Ця категорія вживається з позиції утвердження головної мети держави, що передбачала забезпечення загальної добробуту і безпеки з позиції досягнення стану спокою у результаті відсутності небезпеки
IV етап. XIX ст.	Термін «безпека» вживається переважно з позиції захисту державних інтересів з політичної точки зору
V етап. Початок XX ст. до початку 80-х років XX ст.	У зв'язку з політичними подіями цей термін використовується з метою забезпечення безпеки держави у результаті боротьби з контрреволюцією. З 1934 р. термін «безпека» законодавчо закріпився на державному рівні і використовувався з позиції моніторингу духовного життя суспільства, іншими словами – захисту його від небезпек
VI етап. 80-ті роки XX ст.	Безпека почала розглядатись окремо без прив'язки до військової ситуації
VII етап. 90-ті роки XX століття (в Україні з часу набуття незалежності)	В цей період термін «безпека» в Україні почав вживатись з проголошенням незалежності, становленням державності та з впровадженням ринкових цінностей. Його почали розглядати переважно з позиції захищеності від загроз та небезпек

* групування здійснене з урахуванням значущості безпеки як категорії та її ролі у розвитку економіки світу.

I етап. Ще за часів античності видатний філософ Аристотель зазначав, що одним з основних критеріїв ідеального суспільства з точки зору облаштування та управління ним, є забезпечення безпеки громадян, що може бути досягнута у результаті дотримання розподільчої справедливості (передбачає

використання диференційованого підходу в процесі поділу благ залежно від достоїнства громадянина і його особистого внеску в суспільну справу) та зрівняльної (передбачає використання рівного критерію до нерівних людей як це відбувається при виданні громадсько-правових актів, виконанні покарань, покритті збитків тощо, тобто при несенні цивільної та кримінально-правової відповідальності) [4, с. 26-27.].

Перші згадки про безпеку, зокрема з економічної точки зору, присутні в праці Платона «Держава», в якій зазначено, що держава з достатком, а не надлишком, є ідеальною, однак у зв'язку з виникненням надлишкових потреб, виникають різноманітні конфлікти, розв'язання яких відбувається у результаті протистоянь, у тому числі воєнних, і у загальному підсумку держава перетворюється із «здорової» на ту, яку «лихоманить» [5]. М. Цицерон ставив забезпечення безпеки в перший ряд практичної діяльності, вище теорії і зазначав, що: «пізнання і споглядання природи були б в якомусь відношенні неповними і тільки розпочатими, якби за ними не послідувало дії. І от дію цю буває найбільш за все видно в охороні інтересів людей; вона, таким чином, має пряме відношення до людського суспільства, тому його потрібно ставити вище пізнання» [6, с. 153-154].

У Західній Європі термін «безпека» вживався з 1190 р. та означав «спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки», проте він майже не використовувався у повсякденному житті. У середині XII ст. безпеку ототожнювали із поліцією. Таким чином, значення безпеки набуло широкого діапазону значень, адже під ним розуміли «державний устрій, державне управління» головною метою якого було забезпечення суспільної безпеки [7, с. 15].

II етап. Наприкінці XII ст. поняття «безпека» як термін зафіксоване у словнику англійського вченого-філософа Роберта Гросетеста як «спокійний стан духу людини, який вважав себе захищеним від будь-якої небезпеки». З середини XIII в. відбулась трансформація цієї категорії з рівня захищеності окремої людини до рівня захисту людей на рівні держави, у зв'язку з чим все більш широке значення отримує термін «поліція», що означав державний устрій, державне управління, мета якого – суспільне благо та безпека [8, с. 239]. Проте поняття «безпека» як термін в значенні спокійного стану духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки вживалось в Західній Європі

рідко до XVII століття.

III етап. Протягом XVII-XVIII ст. термін «безпека» знову почав використовуватись з позиції захищеності, яку супроводжує спокійний стан, та яка виникає у результаті відсутності небезпеки.

Відбулось утвердження точки зору, згідно якої головною метою держави є загальний добробут і безпека. У зв'язку з цим термін «безпека» отримує нове трактування: «стан, ситуація спокою, коли немає реальної небезпеки, а також матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють утворенню такої ситуації» [9, с. 16]. Таким чином можна стверджувати, що початок усвідомлення безпеки як такого стану, який досягається у результаті відсутності небезпеки відбувся з XVII ст.

В працях видатних філософів XVII-XVIII ст. простежується ідея забезпечення безпеки з позиції створення державою для цього належних умов. Так, Б. Спіноза головною метою створення «громадянського суспільства» називав «мир та безпеку життя» [10, с. 311]. Ж.-Ж. Руссо зазначав у творі 1762 року «Про суспільний договір, або Принципи політичного права» що найважливішою турботою держави має бути «турбота про самозбереження» [11, с. 171]. На відміну від Б. Спінози Т. Гоббс наголошував, що «впродовж того часу, коли люди живуть без загальної влади, яка б усіх тримала у страху, вони перебувають у становищі, яке називається війною, і це війна всіх проти всіх», тому «все, що характерно для воєнного часу, коли кожен стає ворогом кожного, характерно і для того часу, коли люди живуть, не маючи жодних інших гарантій своєї безпеки, крім тієї, яку їм надає їхня власна сила та винахідливість». Це спонукає людей до пошуку можливостей жити в суспільстві, створюючи для цього шляхом укладання суспільного договору державу, де носієм верховної влади є суверен, який не несе ніякої відповідальності перед народом [12, с. 153-155].

На відміну від Т. Гоббса, Дж. Локк вважав, що люди перебували у стані, де не було «війни всіх проти всіх». Задля забезпечення власної безпеки (життя, свободи і майна) шляхом укладання суспільного договору була створена держава. Проте таким чином люди не позбувалися природних прав і свобод повністю (залишаючи за собою передусім право на життя й володіння майном, свободу і рівність), держава отримує від достатню кількість влади з метою створення умов для

забезпечення своїх громадянських інтересів, за рахунок законності, поділу влади, оптимальної форми правління, право народу на опір свавілля влади та інше [14].

Також у тлумачному словнику В. Даля термін «безпека» трактується як відсутність небезпеки, надійність [15, с. 56].

У XVII-XVIII ст. безпека у західних країнах почала розглядатись як основна цінність і право людини. Зокрема, у Біллі про права (1689 р.), прийнятому в Англії, в американській Декларації незалежності (1776 р.), у французькій Декларації прав людини і громадянина (1789 р.) прямо або опосередковано вказується на безпеку як природне право людини, наряду з волею, власністю і опором гнобленню [16, с. 28].

Таким чином, можна зазначити, що з античних часів включно з XVII-XVIII століттям в працях філософів «безпека» як поняття розглядалась з позиції забезпечення безпечних умов життя, захисту життя та створення умов для його розвитку та життєдіяльності, важлива роль при цьому належала державі.

IV етап. Наприкінці XIX ст. (14 серпня 1881 р.) у Росії видано «Положення про заходи щодо охорони державного порядку і громадського спокою», де надана характеристика громадської безпеки як діяльності, спрямованої на боротьбу з державними злочинами і є прерогативою політичного розшуку, а також відбулось обожнення з громадською безпекою.

У Енциклопедичному словнику XIX ст. зазначається: «Необхідність в особистій та майновій безпеці викликає до життя державу, в цій необхідності держава знаходить найголовніше роз'яснення свого існування, вона ж вказує державі основну його мету і призначення. Для досягнення цієї цілі держава наділяється примусовою владою...; свої вимоги, вона виражає у формі законів, а за зловживання цим вимогам накладає накази. Але не одними наказами забезпечується безпека в державі. ... існує ще й діяльність поліцейської влади...» [17].

В цілому у XVII-XVIII – змінюються функції держави, як форма організації суспільства, влади має головне завдання – забезпечити безпеку та добробут населення. Населення розглядається не просто як сукупність людей, а як суспільство, визначення сутності чого протягом історії розвитку філософії та соціології було одним із важливих питань. Є. Дюркгейм розглядав суспільство в якості надіндивідуальної духовної реальності, заснованої на колективних уявленнях [18, с. 391-532]. М. Вебер

вважав, що суспільство являє собою взаємодію людей, що є продуктом соціальних, тобто орієнтованих на дії інших людей, відносин [19, с. 495-546]. К. Маркса зазначав, що суспільство – це історична сукупність відносин, що розвиваються між людьми, які утворюються в процесі їх суспільної діяльності й розвиваються історично [20, с. 6-7].

Таким чином усвідомлення та категоризація сутності безпеки переходить на рівень захисту від небезпек сукупності людей, (суспільства, адже значення як категорія воно набуває в першу чергу тоді, коли розглядається ширше, ніж сукупність людей), а в подальшому – держави як організації влади.

V етап. Приблизно з 1917 р. відбулась політизація терміну «безпека», він починає використовуватися в боротьбі з контрреволюцією з метою забезпечення безпеки держави.

У 1934 р. відбувається законодавче закріплення терміну «безпека» як державної безпеки, що використовувалася в якості відстеження різних ситуацій, що виникають у духовному житті суспільства (створення об'єднань, організацій, спілок, спроби проведення в життя конституційного принципу свободи совісті). Все це призвело до ослаблення і практично знищення безпеки суспільства, особистості на довгі роки.

Універсальне визначення терміну «безпека», надане у Словнику суспільних наук UNESCO, – «безпека ідентична безпечності й означає відсутність фізичної загрози або охорону перед нею» [21], не враховує ймовірність виникнення загроз економічного характеру і має більшу спрямованість на захист від загроз фізичного характеру

Загалом поняття «безпека» як категорія в ті часи не є всеосяжним та не має прив'язки до тих чи інших аспектів, які мають відношення до характеристики безпеки ні з військової, економічної, політичної чи якої іншої точки зору. Так, згідно з тлумачним словником української мови 1970 року безпека визначається як стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [22, с. 137].

В цілому до початку 80-х років вітчизняні і західні фахівці (переважно представники школи реалізму (неореалізму) – Р.К. Беттс [23], К.Н. Волтц [24-25], К.С. Грей [25], Дж. Міршаймер [27-30], Г. Моргентау [31], Р.Н. Розенкранс [32-33] та інші, як зазначає Я. Тимків у праці «Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі», займалися

аналізом військових стратегій, оборонної політики, ядерного паритету тощо, тобто понять, які на той час фактично і склали поняття «безпека займалися аналізом військових стратегій, оборонної політики, ядерного паритету тощо, тобто понять, які на той час фактично і склали поняття «безпека [34, с. 11-12].

Загалом на цих етапах відбувся перехід від розуміння, трактування безпеки як захисту людини чи суспільства до стану захищеності від загроз та небезпек з відповідним закріпленням на законодавчому рівні терміну «безпека» без практичного урахування безпеки суспільства чи особи.

VI етап. У 80-х роках ХХ ст., у зв'язку з появою нових теоретичних досліджень, безпеку як категорію перестали розглядати переважно як військовий термін (відбулось усвідомлення – провідними дослідниками і науковцями, переважно представниками неолібералізму, що безпека виходить на інший рівень, і охоплює не лише аспекти, що знаходяться в межах військової сфери, але й, насамперед, політичні, економічні, науково-технологічні, інформаційні, екологічні, ідеологічні, культурні та гуманітарні [35, с. 12-14] (таку позицію підтримують представники ліберального та неоліберального напрямів теорії міжнародних відносин – Б. Бузан [36-37], Р. Земба [38], Р.О. Кеохейн [39-40], Дж.С. Най [39-41], Дж. Розенау [42], М. Рихтік [43], Е. Тікнер [44], Р. Ульман [45-46], П.А. Циганков [44; 47], як зазначає Я Тимків у праці «Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі» [48, с. 13]. Зокрема, у 1983 році професор Принстонського університету Р. Ульман ініціював дискусію навколо змісту поняття «безпека». У статті «Заново визначаючи поняття безпеки» автор стверджував, що вузьке її трактування (коли акцент робився тільки на військові загрози) відвертає увагу від невоєнних загроз. Він припустив, що деякі з найбільш небезпечних загроз національній безпеці можуть виходити зсередини самої держави [46; 48, с. 13]. У тому ж році британський вчений Б. Бузан у книзі «People. State and Fear» [37; 48, с. 13] підняв питання, наскільки безпека окремої особи та загальнонаціональна безпека можуть не збігатися або навіть суперечити одна одній, тобто розглядалась можливість того, що держава може являтися головним джерелом небезпеки для населення.

В цілому на цьому етапі характеристика безпеки за сутністю відповідала політичному курсу провідних країн світу і в

основному враховувала прив'язку до захисту від загроз воєнного характеру.

VII етап. У дослідженнях 90-х років ХХ ст. переважно простежується перехід від економічної безпеки з воєнної точки зору «до концепції, в якій економічна безпека є наслідком незалежності держави від зовнішньоекономічної політики інших країн, яка базується на сукупності умов і чинників внутрішнього середовища» [49, с. 42].

Незважаючи на певні зміни, які відбулись стосовно розуміння сутності безпеки, у *“The Oxford Dictionary”* – безпека охарактеризована як «стан або відчуття безпечності, а також засоби, що її забезпечують»[50], таке ж визначення за змістом наведено і у «Новому тлумачному словнику української мови» безпека – «стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує» [51, с. 115], яке ідентичне визначенню 70-х рр. ХХ століття. В Толковому словнику російської мови таке ж визначення безпеки, так Ожегов С. І. у розгляді безпеку «як стан, при якому відсутня небезпека, або захист від неї» [52, с. 47]. Тобто за змістом поняття безпека з часом не видозмінювалось.

Зважаючи на законодавче закріплення терміну «безпека» у ХХІ столітті деякі автори розглядають цю категорію як таку, що характеризується «забезпеченням всім громадянам держави належних умов для їх самореалізації, захисту їх життя, свободи, власності від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави» [53, С. 20].

Проте в праці [54] В. Пасічник в цілому погоджується з Г. Ситником та робить коментар: «з огляду на те, що при забезпеченні безпеки основна увага повинна бути приділена передусім проблемі захисту життя та умов, від яких це життя залежить – свобода, власність тощо, а далі вже може йтися про створення належних умов щодо самореалізації та розвитку». При цьому дослідник спирається на теорію А. Маслоу щодо ієрархії людських потреб та робить висновок, що «потреба у безпеці є однією з базових людських потреб, яка полягає передусім у необхідності захисту людського життя, забезпечення стабільності умов його існування, від чого залежить задоволення інших її потреб».

З таким висновком доцільно погодитись, адже і в Конституції України (ст. 3) зазначається, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні

найвищою соціальною цінністю» [55].

Певні зміни щодо сутності «безпеки» як категорії помітні в сфері політології та соціології. Так в українському «Політологічному енциклопедичному словнику» **безпека** трактується як «діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення (вивчення), запобігання, послаблення, усунення (ліквідації) і відвернення загрози, здатної згубити їх, позбавити матеріальних і духовних цінностей, завдати невідшкодовних збитків, заблокувати шляхи для прогресивного розвитку» [56, с. 47].

Соціальні науки визначають «безпеку» з позиції можливостей задоволення як індивідуальних потреб окремого індивідуума, так і соціальних груп щодо існування, затишку та впевненості у майбутньому [57, с. 145; 2, с. 179].

Проте в сучасній Україні, у відповідності з національними нормативними документами термін «безпека» отримує більш широке визначення і вживається з позиції захисту як особи, так і суспільства. Так, згідно з Державним стандартом України ДСТУ 2293-99 «Охорона праці терміни та визначення основних понять» термін «безпека» (*англійською* – safety, *німецькою* – sicherheit, *французькою* – securite, *російською* – безопасность) визначається як «стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди» [58].

В цілому, можна зазначити, що в період другої половини ХХ ст. до початку ХХІ ст. відбулось виокреслення поняття «безпека», що дає можливість конкретизувати міри по її забезпеченню. В тому чи іншому вигляді в працях науковців окреслено та узагальнено концептуальні засади теорії безпеки. Зокрема відбулось усвідомлення, що безпека охоплює не тільки військову сферу, але і виходить на інші рівні: політичний, економічний, соціальний тощо.

Аналіз наукової літератури з дослідження поняття безпеки свідчить, що не існує єдиного підходу до визначення її сутності. Велика кількість визначень не являються суперечливими за сутністю один одному, вони доповнюють одне одного, відображаючи різні аспекти сутності безпеки як категорії, яке відрізняється залежно від сфери науки: політології, соціології економіки тощо. Так, у найбільш загальному розумінні поняття «безпека» як категорія являє собою стан захищеності від чого завгодно і може використовуватись як до захисту особи, так і

суспільства та держави в цілому.

Сутність дефініції «економічна безпека», окремі аспекти, пов'язані з місцем, роллю економічної безпеки з позиції її ієрархічної підпорядкованості, історичної парадигми виникнення й розвитку, що характеризують та узагальнюють погляди науковців з різних точок зору на це поняття, знайшли відображення в наукових працях багатьох вчених.

Загалом, розуміння дефініції «економічна безпека» в працях авторів як і безпеки держави, пов'язане з національною безпекою. Зокрема, О. Макара [59, с. 132] зазначає, що в контексті горизонтальної структури державна безпека і національна безпека виступають як однопорядкові поняття, а вертикальної структури – державна безпека являється одним з рівнів національної безпеки. Така характерна риса державної безпеки в ієрархії безпеки відноситься і до економічної, яка в сучасних умовах як і воєнна та політична є однією з важливих складових системи національної безпеки.

Виокремлення економічної безпеки як категорії в цілому відбулось на V-VII етапах. Вперше термін «економічна безпека» був використаний Ф. Рузвельтом у 1934 році при здійсненні аналізу внутрішніх проблем Сполучених Штатів Америки, коли американська економіка перебувала у стані глибокої кризи і виникла необхідність в розробці заходів швидкого реагування на масштабні загрози національній економіці. Цього ж року було прийнято закон «Про національну безпеку» та створено Федеральний комітет з економічної безпеки задля підвищення якості життя населення шляхом забезпечення економічної безпеки держави. Основна увага була приділена необхідності забезпечення розвитку промисловості проте виокремлення економічної безпеки як окремої категорії не відбулось. З тих пір науковці розвинених країн приділяли значну увагу дослідженню економічної безпеки на різних рівнях [60, с. 8-9].

У 40-60-х рр. XX ст. було створено міжнародні асоціації забезпечення міжнародної економічної безпеки розвинених країн світу, зокрема: Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародну асоціацію розвитку, Міжнародну фінансову корпорацію, Міжнародний центр по регулюванню інвестиційних спорів, Організація країн-експортерів нафти. Виділявся паливно-енергетичний сектор економіки та зосереджувалась увага розвинених країн світу на їх інтеграції та

недопущенні паливної кризи. Надалі в країнах Західної Європи прийнято було стратегії економічного методу забезпечення національної безпеки, в результаті чого ними створено механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам [60, с. 8]. В подальшому у зв'язку з переходом країн колишнього СРСР до ринкової економічна безпека держав акцентувалась на збереженні їх економічної незалежності.

Термін «економічна безпека», як відмічає Т. Васильців, з'явився у 1970-х рр. ХХ ст. і вживався «як економічний метод забезпечення національної безпеки» [62, с. 12]. Тоді під поняттям «економічна безпека» почали розуміти найважливіші складові національної безпеки, і досить швидко цей термін набув широкого поширення в економічно розвинутих капіталістичних країнах. В економічній сфері Радянського Союзу проблеми економічної безпеки розглядалися переважно з погляду зовнішньоекономічної діяльності або економічної злочинності [62]. Пік інтересу до проблеми наукового осмислення економічної безпеки на Заході припадає на кінець 80-х – початок 90-х рр. ХХ століття. Це пояснюється валютною і структурною кризою 70-х ррр.; борговою кризою 80-х рр., і зрештою, розпадом РЕВ і СРСР на початку 90-х рр. ХХ ст., що привело до більшої відкритості національних економік, економічної інтеграції, що супроводжувалося зростанням не просто залежності, а взаємозалежності між державами, посиленням глобалізації світової економіки. У таких умовах одним із ключових завдань багатьох країн світу стало забезпечення національної економічної безпеки [63]. Зокрема, у 1988 р. в Росії з'являються перші оглядові статті напряму дослідження економічної безпеки. Надалі відбулось прийняття країнами колишнього СРСР державних нормативно-правових актів з питань забезпечення національної економічної безпеки [64, С. 9]. Дослідження 90-х рр. ХХ ст. характеризувались певною мірою переходом від економічної безпеки з воєнної точки зору «до концепції, в якій економічна безпека є наслідком незалежності держави від зовнішньоекономічної політики інших країн, яка базується на сукупності умов і чинників внутрішнього середовища» [49, с. 42]. У 1994 році зростає активність вітчизняних вчених в області дослідження економічної безпеки України. На сучасному етапі створено вагомі наукові школи провідних вчених, які займаються дослідженнями економічної безпеки [64, с. 9].

В сучасній науковій літературі відсутнє єдине визначення економічної безпеки. Досить всеохоплюючим є трактування Г. Пастернака-Таранушенка, згідно з яким економічна безпека являє собою стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців [65, с. 29]. На відміну від нього, Б. Губський [66, с. 13] зазначає, що «економічна безпека визначає спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій». В. Мунтіян [67, с. 107] трактує поняття «економічна безпека» як «загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам». В. Геєць наголошує на необхідності забезпечення економічної безпеки та відмічає, що «... забезпечення економічної безпеки – це гарантія незалежності країни, умови стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства» [68, с. 14]. А. Гуменюк [69, с. 5-6] відмічає, що «економічна безпека держави як цілісна, єдина цілеорієнтована система потребує досліджень для окреслення методологічного базису економічної безпеки... всіх невід'ємних елементів моделі складу соціально-економічної макросистеми держави».

В цілому, можна зазначити, що наукові праці більшості дослідників переважним чином стосуються дослідження економічної безпеки як стану захищеності економіки (зокрема національної) від зовнішніх та внутрішніх загроз задля подальшого її розвитку. Що потребує створення належних умов для забезпечення ефективного розвитку економіки в сучасних умовах та розробці адекватних заходів підвищення рівня економічної безпеки держави задля нівелювання (за можливості) або зменшення негативного впливу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Адже, чим вищий рівень захищеності, тим конкурентоспроможнішою є національна економіка, що потребує ґрунтовних науково-методологічних досліджень та прикладних досліджень в сфері економічної безпеки.

Список джерел

1. Литвинов В.Д. Латинсько-український словник / В.Д. Литвинов.

– К. : Укр. Пропілеї, 1998. – 644 с.

2. Ткачук Г.Ю., Підходи до сутнісного наповнення категорії «безпека» / Г.Ю. Ткачук // Вісник ЖДТУ. 2014. № 2 (68). Серія: Економічні науки. – С. 178-184. С. 179.

3. Там само 2. – С. 178.

4. Основи політичної науки [Текст] : кур. лекц. : у 2 ч. Ч. 1 : 3 історії політичної думки: від стародавності до наших днів / Б. Кухта, А. Романюк, М. Поліщук [та ін.]; за ред. Б. Кухти. – Львів : Кальварія, 1997. – 288 с.

5. Платон. Собрание сочинений : в 3 т. / Платон. – М., 1971. - Т. 3 (1).

6. Марк Туллий Цицерон. О старости. О дружбе. Об обязанностях. М., «Наука», 1993 (репринт текста издания 1974 г.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ancientrome.ru/antlittr/t.htm?a=1423775001>.

7. Економічна безпека : навч. посібник ; за ред. З.С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.

8. Нижник В.М. Економічна дипломатія та економічна безпека України : Навч. Посіб. В.М. Нижник. – Хмельницький, ХНУ, 2007. – 299 с.

9. Економічна безпека : навч. посібник ; за ред. З.С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.

10. Спиноза Б. Избранные произведения [Текст] : в 2 т. Т. 2 / Б. Спиноза. – М. : Мысль, 1957. – 632 с.

11. Руссо Жан-Жак. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Жан-Жак Руссо / Пер. з фр. та ком. О. Хома. — К: Port-Royal, 2001. — 349 с. — ISBN 966-7068-06-4. <http://litopys.org.ua/rousseau/rous05.htm#kn2>.

12. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. - К.: Дух і літера, 2000. - 606 с.

14. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки) Підручник. – К. Либідь, 2002. - 576 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/iplp_kspd_Shlahtun_Politologia/.

15. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : Т. 1-4. – М. : Рус. Яз. 1981 – Т. 1. А. – 31981. 699 с.

16. Отенко І.П., Москаленко Н.О., Азаренков Г.Ф. Теорія управління безпекою соціальних систем : навчальний посібник / І.П. Отенко, Н.О. Москаленко, Г.Ф. Азаренков. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 220 с. (Укр. мов.).

17 Энциклопедический словарь / под ред. проф. И. Е. Андреевского. – СПб., 1890-1907 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vehi.net/brokgauz/index.html>.

18. Дюркгейм Э.О. разделения общественного труда. Метод

- социологии. (Пер с фр.)/Изд.подгот.Б. Гофман. - М.: Наука, 1991. – 572 с.
19. Вебер М. О некоторых категориях понимающей социологии // Вебер М. Избранные произведения. М.: Прогресс, 1990. - 804 с.
20. Маркс К. К критике политической экономии // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. - Том 3. - М.: Госполитиздат, 1961. – 545 с.
21. Gould J.W., Kolb W.L. (red.). A Dictionary of the Social Science. – London: Tavistock Publications, 1964. – P. 629.
22. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 1: А – В [ред. П. Й. Горещкий, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. І. Швидка]. – К.: Наукова думка, 1970. – 799 с.
23. Betts R.K. The Concept of Deterrence in the Postwar Era // Security Studies. – 1991. – № 1. – P. 25–36.
24. Waltz K.N. Realist Thought and Neorealist Theory // Journal of International Affairs. – Spring–Summer 19 0. – Vol. 44. – P. 21–37.
25. Waltz K.N. Theory of International politics. – Addison–Wesley:Reading, Mass, 1979. – 250 p.
26. Gray C.S. The Arms Race Phenomenon // World Politics. – 1971. – № 24. – P.39–79.
27. Mearsheimer J.J. A realist reply // International Security. – Summer 1995. – Vol. 20. – № 1. – P. 82–93.
28. Mearsheimer J.J. Back to the future: instability in Europe after the cold war // International Security.–Summer 1990. – Vol. 15. – № 1. – P. 5–57.
29. Mearsheimer J.J. Correspondence: back to the future, Part II // International Security. – Fall 1990. – Vol. 15. №1. – P. 194–199.
30. Mearsheimer J.J. The false promise of international institutions // International Security. – Winter 1994/1995. – Vol. 19. – № 3. – P. 5–49.
31. Morgenthau H.J. Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace. – 6 edition. – New York: Alfred A. Knopf, 1985. – 688 p.
32. Rosecrance R.N. International Relations: Peace or War? – New York: McGraw–Hill, 1973. – 334 p.
33. Rosecrance R.N. A new concert of powers // Foreign Affairs. – 1992. – Vol 71.–№ 2. – P. 64–82.
34. Тимків Я. Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі: навч. посібник / Я. Тимків. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 224 с. – С. 11-12.
35. Там само 34. – С. 12-14.
36. Buzan B. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post–Cold War Era. – London: Hemel Hempstead Harvester Wheatsheaf, 1991. – 393 p;
37. Buzan B. People. State and Fear: The National Security Problem in International Relations. – Chapel Hill: Univ. of North Carolina Press, 1983. – 262 p.

38. Zięba R. Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego. – Warszawa: SCHOLAR, 2004. – 461 s.
39. Keohane R., Nye J. Transnational Relations and World Politics. – Cambridge, 1972. – 428 p.
40. Keohane R., Nye J. Power and Interdependence in the Information Age // Foreign Affairs. – September/October – 1998. – V. 77. – № 5. – P. 81–94.
41. Най Дж.С., Кохэн Р.О. Транснациональные отношения и мировая политика // Теория международных отношений: Хрестоматия / Сост. науч. ред. и коммент. П.А. Цыганкова. – М.: Гардарики, 2002. – С.152–167.
42. Розенау Д.Н. Новые измерения безопасности: взаимодействие глобальных и локальных динамик // Социально–гуманитарные знания. – 2001. – № 2. – С. 265–284.
43. Рыхтик М.И. Проблемы национальной безопасности России // Методические материалы и программы к специализированным курсам по гуманитарным и социально–экономическим дисциплинам / Под ред. М.М. Лебедевой. – М.: Аспект-Пресс, 2002. – С. 74–83.
44. Тикнер Э. Переосмысливая проблемы безопасности // Теория международных отношений на рубеже столетий / Под ред. К. Буса и С. Смита: Пер. с англ. / Общ. ред. П.А. Цыганкова. – М.: Гардарики, 2002. – С. 185–207.
45. Ullman R. Redefining Security // International Security. – 1983. – Vol. 8. – № 1. – P. 129–153.
46. Там само 45. – P. 133.
47. Цыганков П.А. Безопасность: Кооперативная или корпоративная. Критический анализ международно–политической концепции // Политические исследования. – 2000. – № 3. – С. 128–140.
48. Там само 34. – С. 13.
49. Гуменюк А.М. Безпека структурно–інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія / А.М. Гуменюк. – К.: НІСД, 2014. – 468 с.
50. The Oxford Reference Dictionary / ed. J.M. Hawkins. – Oxford: Oxford University Press, 1991. – P. 749.
51. Новий тлумачний словник української мови [Текст]: 42000 сл. У 4 т. Т. 1. А–Є / уклад. [та передм.]: В. Яременко, О. Сліпущко. – К.: Аконті, 1998. – 910 с. – (Серія «Нові словники»).
52. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 1998. – 944 с.
53. Ситник Г.П. Національна безпека України: теорія і практика [Текст: навч. посіб. / Г.П. Ситник, В.М. Олуйко, М.П. Вавринчук. – Хмельницький; К.: Кондор, 2007. – 616 с.
54. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової

парадигми державного управління національною безпекою / В. Пасичник // Науковий вісник. – 2011. – Вип. 7 «Демократичне врядування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik7/fail/pasichnyk.pdf.

55. Конституція України – основа реформування суспільства. – Х.: Право, 1996. – 96 с.

56. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-ге вид. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.

57. Дацків Р.М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р.М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7 (37) – С. 143–153.

58. ДСТУ 2293-99. Охорона праці терміни та визначення основних понять [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dnaor.com/html/34095/doc-D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_2293-99.

59. Макара В.О. Економічна безпека як фактор розвитку підприємницької діяльності у системі формування соціальних орієнтирів національної економіки / О.В. Макара. – Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.18. – С. 131-137 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2013/23_18/131_Mak.pdf.

60. Отенко І.П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. І.П. Отенко, Г.А. Івашенко, Д.К. Воронков. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012 – 295 с. (Укр. мов.). – С. 8-9.

61. Там само 60. – С. 8.

62. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. — Львів: Арал, 2008. – 384 с.

63. Чувардинський, О. Г. Зовнішня політика України в умовах Світової Економічної інтеграції й глобалізації [Текст] / О. Г. Чувардинський // Економіка та держава. – 2006. – №2. – С. 36-39.

64. Там само 60. – С. 9.

65. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г. А. Пастернак-Таранушенко; за ред. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. — 302 с.

66. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. В. Губський. – К.: ДП «Укразбудінфор», 2001. – 122 с.

67. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К.: Видавництво КВІЦ, 1999. — 464 с.

68. Геєць В.М. Концепція економічної безпеки України [Текст] / НАН України, Ін-т екон. прогнозування; підгот. В. М. Геєць [та ін.]. – К.: Логос, 1999. – 56 с.

69. Там само 49. – С. 5-6.

© Денисенко М.П., Бреус С.В., 2017